

Մասին¹, որ 1773ին յԱմստերդամ վախճանած փաթեթով էւ Բաբելոնացի Մասնիկ կտակակատարներէն մին կը յիշատակուի²:

1773ին Աղեքսանդր Մասեհեան 46 տարւան էր, հարկաւ դեռ ապրած պիտի ըլլայ: Թէ ունեցած արգեօք զաւակներ, երբ վախճանեցաւ, յայտնի չէ մեզ:

Ամստերդամի հայ գաղթականութեան երկրորդ յիշատակն է այս, զոր կը յանձնեմ Հանքէն Ամստերդամի էջերուն: Առաջինն էր՝ Ամստերդամի Հայոց Ս. Կարապետ եկեղեցւոյն երկդարեան եւ աւելի հնութիւն ունեցող Վէմֆարը, զոր 1889ին գտած էի Մարտէյի շնութեանց թանգարանին մէջ, եւ զոր իւր Արձանագրութեանը հետ ծանօթացուցի 1891ին³:

Այս ի նիկոմիդիա, Սեղանաւոր Կտաւճեան Էֆենտիի քով գտնուած հազուագիւտ միտալը կը յայտնէ՝ թէ Մասեհեանք իշխանական տիտղոս ունէին. էին մեծահարուստ վաճառականներ, եւ թէ՛ Հռլանդական տէրութենէն կը վայելէին առանձնաշնորհութիւն՝ ընտանեկան յատուկ շքադրամ տպելու. փափաքելի է որ այս մասին տեղեկութիւն ունեցողներ բարեհաճին հրատարակել իրենց գիտցածները, եւ այս՝ ոչ թէ Մասեհեան մեծաբանակ ժառանգութեան յուսովն ապրող բազմաթիւ արեւակիցներու (եթէ կան) համար, այլ նոր լուսով լուսաւորելու համար Ամստերդամի անհետացեալ հայ գաղթականութեան պատմութիւնն, որ երկու եւ կէս դար յառաջ, տակաւին հարիւր տարի յառաջ ալ, փայլուն գոյութիւն մը ունէր, որ իւր նշանաւոր վաճառականներովն աշխարհի չորս ծագին հետ ի վեր կու գար, եւ որ՝ 1660—65 եւ մինչեւ 1670, եղաւ վերստին կենդանացուցիչ եւ գրեթէ երկրորդ մայր հայ ապագրութեան⁴:

Բնութ. Կ. Պոլսոյ, 1. Դեկտեմբեր 1898:

Տղթ. ՎԱՀՐԱՄ Ե. ԹՈՐՓՈՄԵԱՆ

¹ Սինթոն էջ 460:

² Անդ:

³ Հայ Արքեպիսկոպոսի Ս. Մարգարէի Տես Հանքէն Ամստերդամ 1891, թիւ Սեպտեմբերի էջ 272—274:

⁴ Պարսկական հայկական պատմութեան. Հ. Գարեգին Վ. Զարբհանեան, Վենետիկ 1895, էջ 96—112 եւ Սինթոն, էջ 460:

ՄԱՅԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԱՍՈՐԱՏԱՌ ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՌԳԻՐԷ ՄԸ

1. Դնտնի Ասիական Ընկերութեան Թերթին մէջ՝ հայագէտն Մարգարիտիս կը սկսի յօդուածներու շարք մը հրատարակել, որոնք այլեւայլ տեսակետով արժանի են բանասիրաց ուշադրութեան: Յօդուածին վերնագիրը՝ «Ասորահայկական դաւաճաբարբառը» կը բացատրէ նաեւ նիւթը հանրապէս. բայց գրուածն ուրիշ կողմանէ ալ հետաքրքրական է, գլխաւորաբար ինկատի ունենալով այն աղբիւրն՝ որմէ քաղուած է յիշեալ դաւաճաբարբառին ուսումնասիրութեան առաջը: Այս աղբիւրն է ձեռագիր մը՝ ասորահայկական բոս ամենայն մասանց. այսինքն Բառգիրք մը ասորերէն-հայերէն, եւ այն՝ հայերէնն ալ ասորի գրութեամբ: «Այն ձեռագիրը, կ'ըսէ Հեղինակն, որուն վրայ հիմնուած է այս յօդուածը, սեպհանուութիւն է Պրոֆ. Բենդել Հարրիսի (Rendel Harris), որուն պարտական ենք այլեւայլ ուրիշ միակ բնագիրներու ալ գիւտը: Զեռագիրք Բար-Բահլուի ասորական-արաբերէն բառագրոց թարգմանութիւն մ'ըլլալու է բոս ինքեան. բայց այժմ՝ իրականապէս բաղադրութիւն մըն է բառագրոց Բար-Արի, Բար-Բահլուի եւ ուրիշներու. միայն թէ բացատրութիւնը սովորաբար հայերէն գրուած են արաբերէնի տեղ: Պրոֆ. Բենդել Հարրիս մեծանշանութեամբ փոխ տուաւ ձեռագիրս Thesaurus Syriacus գործոյն հրատարակչներուն գործածելու, եւ նաեւ հրաման տուաւ ձեռագիրն մասին տեղեկութիւններ հրատարակելու: Քիչ ձեռագիր կայ որ ասոր պէս թուական եւ ուրիշ տեղեկութիւններ ունենայ առատօրէն: Ամէն տառի սկիզբը գրիչը գրչութեան տարին, ամիսն ու օրը կը նշանակէ, եւ ձեռագրին վերջը շարք մը յիշատակարաններ կը գրէ ասորերէն, արաբերէն եւ հայերէն: Գրելու սկսած է իւրով ամսուն 1969 տարին (= 1657 Յ. Բ.) եւ աւարտած է Աբ ամսուն 1972 տարին (= 1660 Յ. Բ.): Գրչին անունն է Եփրեմ, որդի Յովհաննու՝ օրհնեալ Գղեկէն Վանայ կոչեցեալ Դայր Աբի Վալիբ (տես Ասեմանի, Հտր. Բ, 365), որ կոչի նաեւ դաւաճ Գարգար՝ Կղազիա կոչուած տեղը: Գրուած է ձեռագիրս Մար-Արիայ (տես Ասեմ. անդ, ԼԶ) վանքը, որ կը կոչուի Dairā d' seblathā, եւ գրուած Եփեսացի կրօնաւորի մը համար՝ Rabbān Habīb անուն: ... Թէպէտ եւ այլեւայլ յիշատակարաններ ձեռագրին երկու մեծածալ էջերը կը լեցնեն, բայց բոս երեւութիւն գրիչը չէ նաեւ թարգմանիչը եւ Բար-Բահլուի Բառագրոց այս հայ թարգմանութիւնը կանուխ ըլլալու է ժամանակաւ քան յիշեալ 1658 տարին, սակայն կարելի չէ որոշել թէ որչափ կանուխ: Ասիկայ յայտնի է այն իրողութենէն ալ որ մեր օրինակը կը յիշատակէ ընկերացի մը՝ Գարգարի-Նի-Նի-Եր. այսպէս երբ կը յիշէ

1 D. S. Margoliouth, The Syro-Armenian Dialect: „Journal of the Royal Asiatic Society“, 1898, October (Art. XXX), p. 839—861.